

Sosyal Hizmette Manevi Değerlendirme Yöntemleri ve Ölçekleri¹

Spiritual Assessment Methods and Tools in Social Work

Feyza BEKİ²

Yayın geçmişi:

Makale gelişi:

17.09.2021

Revizyon:

19.10.2021

Kabul tarihi:

23.11. 2021

Yayımlanma tarihi:

01.12.2021

Anahtar kelimeler:

Manevi sosyal hizmet,

Manevi müdahale,

Manevi değerlendirme

Keywords:

Spiritual social work,

Spiritualintervention,

Spiritual assessment

Özet: Son yıllarda maneviyatın sosyal hizmet bilimi ve uygulamalarına dahil edilmesinin önemi anlaşılmaya başlanmıştır. Bu açıdan sosyal hizmette bireyi bütüncül/holistik perspektifle değerlendirmede onun manevi boyutunun da ele alınması tam iyilik halini sağlamada doğru bir yaklaşım olacaktır. Ülkemizde sosyal hizmet biliminde manevi değerlendirme yöntemleri ve uygulamalarına dair yeterli bilgiye ve kaynağa ulaşılmamış olması, bireyi bütüncül değerlendirmede önemli bir rolü olan manevi değerlendirme yöntemlerine dair yeterli bilgiye ulusal yazında ulaşılmaması bu araştırmanın yürütülmesindeki temel gayedir. Araştırmanın problemi; dünyada manevi sosyal hizmet uygulamalarında manevi değerlendirmenin nasıl yapılacağı ve hangi değerlendirme yöntemlerinin kullanıldığını incelemek ve sosyal hizmet müdahale ve uygulamalarında en yaygın kullanılan manevi değerlendirme yöntemlerini ve araçlarını ortaya koymaktır. Türkiye’de, sosyal hizmet alanında manevi ihtiyaçlara yönelik uygulamaların yetersiz olması nedeniyle dünyada öne çıkan sosyal hizmet uygulama örneklerini incelemek önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu çalışma, sosyal hizmet alanında önemli bir boşluğu dolduracak ve literatüre katkı sağlayacaktır. Araştırmanın amacı; sosyal hizmet müdahalelerinde kullanılacak olan manevi değerlendirme yöntemlerinin incelenmesidir. Bu çalışmada uluslararası literatür taranarak manevi değerlendirme yöntem ve araç önerilerinin getirilmiş olması, araştırmanın özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmış ve nitel veri toplama araçlarından döküman analizi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda manevi değerlendirme yöntemlerine dair uluslararası literatür taranmıştır. Elde edilen bulgulara göre dünyada en çok kullanılan manevi değerlendirme yöntemleri; açık/kısa değerlendirme, örtük değerlendirme, kapsamlı değerlendirme ve endirekt/dolaylı değerlendirme olarak belirlenmiştir. Ayrıca manevi değerlendirme ölçekleri olarak da Maneviyat ve Manevi Bakım Ölçeği, Manevi Bakım Yeterlilik Ölçeği, Manevi Bakım Verme Ölçeği, Hastaların Manevi İhtiyaçlarını Değerlendirme Ölçeği, Manevi Bakım Algıları ve Uygulamaları Ölçeği uluslararası yayımlanan ve Türkçe’ye uyarlanan ölçekler olarak tespit edilmiştir. Manevi değerlendirmede kullanılan yerli ölçekler ise, Manevi Destek Algısı Ölçeği, Manevi Yönelim Ölçeği, Manevi Bakım Gereksinim Ölçeği, SHUMDR Ölçeği ve Maneviyat Ölçekleridir.

Abstract: In recent years, the importance of incorporating spirituality into social work science and social work practice has begun to be understood. In this respect, it would be a correct approach to evaluate the individual with a holistic perspective in social work, and to consider his spiritual dimension as well. The main purpose of this research is that there is not sufficient information and resources about spiritual assessment methods and practices in social work science in our country, and that there is not sufficient information about spiritual assessment methods, which have an important role in the holistic assessment of the individual in the national literature. The problem of the research is to examine which assessment methods are used in spiritual assessment in social work in the world and to reveal the most widely used spiritual assessment methods and tools in social work interventions and practices. It is important to examine the examples of social work practices that come to the fore in the world due to the inadequacy of practices for spiritual needs in the field of social work in Turkey. Therefore, the study will fill an important gap in the field of social work and contribute to the

¹ Bu çalışma Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Doktora programı kapsamında “Onkoloji Hastaları Örneğinde Manevi Sosyal Hizmetler” doktora tezinden üretilmiştir.

² Dr. Klinik Psikolog, İstanbul, Türkiye. feyzabeki@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-7656-1566

literature. Purpose of the research is the examination of spiritual assessment methods to be used in social work interventions. In the study, the fact that spiritual assessment method and tool suggestions were brought by scanning the international literature reveals the originality of the research. Case study, one of the qualitative research methods was used in the research and it was carried out using document analysis, one of the qualitative data collection tools. In this context, the international literature on spiritual evaluation practices was reviewed. According to the findings, the most used spiritual assessment methods in the world were found as; explicit/short assessment, implicit assessment, comprehensive assessment and indirect assessment. In addition, Spirituality and Spiritual Care Rating Scale, Spiritual Care-Competence Scale, Spiritual Care-Giving Scale, Patients' Spiritual Needs Assessment Scale, Spiritual Care Perceptions and Practices Scale were found as international published scales adapted into Turkish. National scales used in spiritual assessment were found as Spiritual Support Perception Scale, Spiritual Orientation Scale, Spiritual Care Needs Scale, SHUMDR Scale and Spirituality Scales.

Giriş

Bireye holistik/bütüncül yaklaşmayı amaç edinen sosyal hizmette, manevi değerlendirme yöntem ve araçlarının kullanılması kaçınılmazdır. Bu açıdan manevi sorunları olan ve manevi ihtiyaçlarına yönelik hizmet talep eden bireylere yönelik maneviyat ve sosyal hizmeti entegre eden manevi sosyal hizmet sunmak, en doğru yaklaşım olacaktır.

1. Maneviyat Kavramı

Maneviyat kelimesi son yıllarda spirituality kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaya başlanmıştır (Kılınçer, 2017, s.21). 'Spirituality'nin literatürde birçok farklı dilde kökeni bulunmaktadır. Genel olarak birçoğunun kökeninde 'ruh' 'nefes' 'can' olduğu görülmektedir. İngilizce'de "spirit" kelimesi "ruh, tin, can" anlamında; "spiritual" kelimesi ise "ruhani, manevi" anlamında kullanılmaktadır (Redhouse, 1880, s.306, 803; Mutçalı, 2001, s.458). İbranice'de ruhun kelime karşılığı olan "ruah", "nefes ve insanların ruhunun tohumu" anlamlarına gelmektedir (Gilbert, 2006, s.11). Spirituality, Latince "nefes" anlamına gelen "spiritus" kavramından türemiştir (Cook, 2004, s.539). Hodge (2001, ss.203-204)'a göre spirit (tin-ruh) kişinin esenliğinin (mutluluğunun, refahının) nefes veya oksijen kadar ayrılmaz bir parçasıdır. Arapça'da manevi kelimesinin eş anlamlısı "ulvî, ruhî, ruhanî" kelimeleridir. Maneviyat kelimesi, Arapça "manevi(ye)" kelimesinin çoğuludur (Mutçalı, 2004, s.622).

Türk Dil Kurumu'na ait Türkçe Sözlük'te ise manevi kelimesi, "görülmeyen, duyularla sezilebilen, ruhani, tinsel, maddi karşıtı" olarak; manevi kelimesinin çokluk biçimi olan maneviyat kelimesi ise "maddi olmayan, manevi şeyler" olarak açıklanmıştır (TDK, 2011, ss.1619-1620). Maneviyat hakkındaki her düşüncenin özünde ruh (spirit) kelimesi vardır. Maneviyatın (insan ruhu) İngiltere'deki Zihin Sağlığı Ulusal Enstitüsü (National Institute for Mental Health in England- NIMHE)'deki tanımı: "Eşsiz bireyler olarak, beni ben ve seni sen yapan, insanın özünü ima edebilir. Yani ruh, bireyin içindeki güç, enerji ve iyimserliktir. O, içimizdeki en derin şeydir, bize istikamet ve motivasyon veren şeydir. O kişiye kötü zamanlarda hayatta kalmasını, zorlukları aşmasını, kendi olmasını sağlamaktadır." (NIMHE, 2003; akt. Mathews, 2017, ss.24-25).

Tuncay'a göre maneviyat kavramı içerisinde "transandantal (bilinç ötesi-metafizik) boyut, hayatın amacı ve anlamı, hayattaki temel misyon, hayatın kutsallığı, maddi değerler, diğergamlık ve idealizm" yer almaktadır. Buna göre; bireyin, yaşamın anlamını ve amacını yakaladığı yer onun manevi alanıdır. Bu alan; inanılan üstün güç ile kurulan öznel ve gizil ilişki, kişinin kendisi ile ve akrabaları ile ilişki kurması, ya da bireyin doğayla, sanatla, müzikle, ailesiyle, sosyal çevresiyle kurduğu, değer ve inanç atfettiği bir ilişki de olabilir (Tuncay, 2007, s.14).

Gedik, maneviyat kavramının; mikro, mezzo ve makro-düzey insan için bir “mana” ifade ettiğini, insanı en gizemli (mystagogisch) kılan, eşsiz ve en güzel (ahsen-i takvim), en şerefli (eşref-i mahluk) yaratılmışlığını holistik/bütüncül (ilm-i küll) perspektifte ele alan bir yaklaşım olduğunun altını çizmektedir. İnsan fiziksel-biyolojik (körperliches) yönü ile görünen, psikolojik-ruhi/nefsi (psychisches) yönü ile de manen görünmezliği ile manevi (spirituelles) ve dini (religiöses) yönlerinin olduğu bu da insanı manen üstün ve değerli (transzendentes) bir sosyal varlık olarak belirtilmektedir (Gedik, 2021, ss.87-100)

Canda, maneviyatı, insanın kendinde ve diğerleriyle olan ilişkisinde anlam arayışını tamamlama aracı olarak görmektedir (Canda, 1988, s.243). Frame’e göre ise maneviyat; “din, ruh ve ben ötesini (transpersonal) içine almaktadır. Manevi olan her şey, acıları öğrenmeye, düşmanlığı işbirliğine, kayıtsızlığı sevgiye dönüştürür. Maneviyat, derin bir bütünlük duygusu, bağlanma ve sonsuza kendini açmaktır. Sadece yaşamsal gücümüz değil, bu yaşamsal gücü deneyimlememizdir” (Frame, 2003, s.3).

King ve Koenig’e (2009, s.5) göre ise maneviyat kavramı dört unsurdan oluşmaktadır. Bunlar; inanç, uygulama, farkındalık ve deneyimdir. Bu bakış açısından, maddi dünyanın ötesine geçen bir alan olan inanç, materyalizme dayanmayan her türlü dini ve diğer inançları içerir. Bu seviyedeki manevi veya dini uygulama, aşkın olanla bilinçli farkındalık veya ilişki olmaksızın gerçekleşir. Tefekkür/derin düşünce, dua, okuma, hayal gücü gibi bazı eylemleri içerse de aşkın olanla doğrudan bir bağlantı veya ilişki içerisinde değildir.

Elkins ve arkadaşları (1988, s.8) maneviyata ilişkin kavramsal bir tasarım geliştirmiş ve bunu dört aşamada açıklamışlardır: “Birincisi, maneviyat, insani bir fenomendir ve her kişide potansiyel düzeyde bulunur. İnsan deneyiminin belirli değerleri, tutumları, perspektifleri, inançları, duyguları vb. içeren ‘manevi boyutu’ veya ‘maneviyat’ olarak tanımlanabilecek bir boyutu vardır. İkincisi, maneviyat, fenomenolojik yaklaşımlarla tanımlanıp açıklanabilir. Maneviyat bir insan olgusudur ve en azından potansiyel olarak tüm insanlarda mevcuttur. Üçüncüsü, eğer dindarlık, geleneksel dinin belirli inançlarına, ritüellerine ve faaliyetlerine katılım anlamına gelecek şekilde tanımlanursa, maneviyat dindarlıkla aynı şey değildir. Bu nedenle, geleneksel dine bağlı olmasa bile kişilerin ‘manevi’ olması mümkündür. Dindarlıkla maneviyat aynı şey değildir. Dördüncüsü ise, teorik ve fenomenolojik yaklaşımlar aracılığıyla maneviyatı tanımlamak ve tarif etmek ve onun değerlendirmesine bir yaklaşım geliştirmek mümkündür” (Elkins et al., 1988, s.8).

Köse ve Ayten’e göre yapılan tanımlamalarda maneviyat çerçevesinde, “anlam arayışı”, “kendini aşma”, “kutsal arama” ve “kutsalla bütünleşme” gibi unsurlar üzerinde yoğunlaşmıştır (Köse ve Ayten, 2012, s.125). Maneviyat kavramının içeriğinin geniş olmasının nedenleri; muazzam çeşitlilikteki aşkın değerleri, kavramları, konuları ve yüksek değer atfedilen kişileri içermesidir (Bullis, 1996, s.2).

1.1. Manevi Değerlendirmenin Önemi ve Sosyal Çalışmacılar için Kendini Keşif Soruları

Sosyal hizmette bütüncül yaklaşım/holistik bakış, dikkati manevi ihtiyaçlara yöneltmektedir (Narayanasamy, 2010: 38). Bireye bütüncül/holistik perspektiften yaklaşmayı amaç edinen sosyal hizmet bilimi ve uygulamalarında müracaatçının manevi boyutunu değerlendirmek, en az onun biyolojik, psikolojik ve sosyal boyutlarını değerlendirmek kadar önemlidir. Bu açıdan manevi değerlendirme, sosyal hizmet uygulamalarında sosyal çalışmacılar tarafından ele alması gereken konulardan biridir.

Manevi yönleri dikkate alınarak değerlendirilmesi gereken, ruhsal olarak acı içinde olan (spiritually disconnected) ve maneviyata ilgi duyduğunu ifade eden müracaatçılara ilişkin literatürdeki mevcut uygulamalardan biri Cashwell ve Young (2011, s.283)’a aittir. Bu uygulamada müracaatçılara uygulanabilecek manevi değerlendirme unsurları şunlardır;

- Manevi kavramları öğretmek (Eck, 2002; Fukuyama & Sevig, 1997; Cashwell & Young, 2011).

- b) Bağışlama (Enright, 2001; Luskin, 2003; Worthington, 2005; Puchalski et al., 2009).
- c) Kutsal yazılara atıfta bulunma (Keutzer, 1984; Cashwell & Young, 2011; Walker et al., 2004).
- d) Meditasyon (Lee et al., 2018, s.135; Moadel et al., 2007, s.4388; Good, 2010, s.17; Walker et al., 2004).
- e) Maneviyatını ifade etme (spiritual self-disclosure) (Denney, Aten ve Gingrich, 2008).
- f) Fedakarlığı ve hizmeti teşvik etme (Cashwell & Young, 2011).
- g) Manevi yüzleşme (Eigen, 2001).
- h) Manevi rahatlama ve imgeleme (Maher, 2006; Cashwell & Young, 2011).
- i) Manevi değerlerin açıklığa kavuşturulması (Mutter & Neves, 2010, s.166).
- j) Manevi toplulukların ve programların kullanımı (Hodge, 2002).
- k) Manevi günlük tutma (spiritual journaling) (Vaughn & Swanson, 2006).
- l) Manevi dil ve metaforların kullanımı (Walker, 2010; Mutter & Neves, 2010, s.166).
- m) Rüyaların manevi unsurlarını keşfetme (Bulkeley, 2009; Good, 2010, s.17; Walker et al., 2004)
- n) Dua (Frame, 2003; Nevzat Tarhan, 2012, s.106; Puchalski, 2006; Pargament, 2007; Taylor, 2007).

Müracaatçılara uygulanan manevi değerlendirme araçlarının yanında, uygulayıcılar/sosyal çalışmacılara yönelik olarak da literatürde bazı manevi değerlendirme araçları bulunmaktadır. Bunlardan biri, Fukuyama ve Sevig'in uyarladığı (1997, s.235) Danışmanın Öz-Farkındalığı (counselor self-awareness) için oluşturulan kendini keşif sorularıdır. Bu değerlendirme süreci, Christina Baldwin'in günlük tutma çalışmasından uyarlanmıştır (Baldwin, 1991: 352). Tüm soruların tek seferde yanıtlanması gerekmemektedir.

Fukuyama ve Sevig (1997, s.235), Bishop (1992, s.186) ve Vaughan ve Wittine (1994, ss.42-48)'den uyarlanan manevi değerlendirme soruları, sosyal çalışmacının dini ve manevi inançlarının oluşumunu ve gelişimini araştırmak için tasarlanmıştır. Danışmanın danışanlarının manevi yaşamlarını araştırmadan önce, kendi manevi ve dini inançlarının, değerlerinin ve manevi yolculuklarının farkında olması gerekir. Ugulayıcılar bu değerlendirme sürecini meslektaşları ile diyalog veya grup tartışması yoluyla da keşfedebilirler.

"Kendini Keşif Soruları" şunlardır:

1. Ana babamın (veya soyumun) belirli dini/manevi inançları ve değerleri nelerdi? (Dini/manevi inanç ve değerlerin gelişimini izlemek için bir aile ağacı veya dini/manevi bir genogram oluşturulabilir.)
2. Çocukken bana hangi dini/manevi inançlar ve değerler öğretildi? Yakın ailemin dışında bu inanç ve değerlerden kim etkilendi?
3. Dini/manevi değerlerim ve inançlarım akranlarım arasında da yaygın mıydı yoksa kendi deneyimlerime mi özgüydü?
4. Gelişimsel yaşam evrelerinde (örn. ergenlik, genç yetişkinlik, orta yaşlılık ve yaşlılık) ilerlerken dini/manevi inançlarım ve değerlerim nasıl değişti? Bu inanç ve değerlere ilişkin alışkanlıklarım nasıl değişti? Bu inançlara ve değerlere ilişkin algım nasıl değişti?
 - a. Birlikte yetiştirildiğim değer ve inançlar, mevcut inanç ve değerlerime benziyor mu?
 - b. Ailemin veya akranlarımın dini/manevi değerlerini kabul etmeme veya reddetmeme hangi faktörler neden oldu?

5. Dini/manevi inançlarımın ve değerlerimin gelişimindeki dönüm noktalarından bazıları nerede ve ne zaman oldu?
6. Dini/manevi yolculuğumda şimdi neredeyim?
 - a. Herhangi bir dine bağlı mıyım? Neden veya neden değil?
 - b. Din ve maneviyat arasında bir ayrım görüyor muyum? Neden veya neden değil?
 - c. Din maneviyatıma nasıl yardım ediyor veya beni nasıl kısıtlıyor?
 - d. Hayatımın bu döneminin bir bütün olarak hayatımda ne anlamı var?
 - e. Dini/manevi inançlarım ve değerlerimle ilgili olarak mevcut mücadelelerim ve bunlarla ilgili yaşadığım zorluklar neler? Olası sonuç nedir ve bunun sonucunda büyüyecek miyim?
7. Danışman olarak çalışırken en çok zorlanacağım dini/manevi hususlar nelerdir?
8. Bu tür sorunlarla çalışma kapasitemi nasıl artıracam? (Hagedorn & Hartwig Moorhead, 2011: 76-77),

Bu uygulamanın yanında alternatif bir yön, manevi geçmişinizi temsil eden bir resim çizmek, örneğin; kronolojik bir zaman çizelgesi veya manevi yolculuğunuzu temsil eden bir resmi renklendirmektir (Fukuyama ve Sevig, 1997, s.236).

Manevi değerlendirme, manevi değerlendirmenin önemi ve sosyal çalışmacıların kendilerini bu hususta gözden geçirmelerinin yanı sıra; manevi değerlendirmede vurgulanması gereken bir diğer husus, manevi değerlendirme yöntemlerinin, müracaatçının ihtiyaç ve değerleriyle paralel bir biçimde uygulanabilirliğidir.

1.2. Sosyal Hizmette Manevi Değerlendirme Yöntemleri

Manevi sosyal hizmet uygulamalarında nasıl bir yöntem kullanılacağı sosyal hizmet biliminde ve uygulayıcılar nazarında henüz tespit edilmemiş bir konudur. Uluslararası sosyal hizmet literatürü taranarak, yurt dışında bu konuda hangi çalışmaların yapıldığı, manevi boyutu ele alınması gereken bireylere nasıl bir yaklaşım sergilendiği, gibi sorulara yanıt aramak ve bu konuyu derinlemesine incelemek gerekmektedir.

Manevi sorunlarla müracaat eden müracaatçıları değerlendirmede, manevi değerlendirme yöntemleri kullanılmaktadır. Bireye yönelik manevi değerlendirmeyi yapmanın amacı maneviyatın hizmet sunumunda önemini belirlemek ve daha sonra bireyi kapsamlı değerlendirmenin uygun olup olmadığını tespit etmektir.

2. Yöntem

Araştırmada nitel araştırma deseni tercih edilmiş ve araştırma tekniği olarak durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması; çok boyutlu veri toplama (görüşmeler, odak grup, gözlemler, doküman analizi) içermektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s.75). Durum çalışması, incelenen güncel bir duruma özgü olarak nasıl ya da neden/niçin soru kipleriyle başlayan sorulara cevap arayan, araştırmacıya derinlemesine zengin veri toplama olanağı sağlayan görgül bir araştırma türüdür (Yin, 2014, s.17). Bu nedenle araştırmada tercih edilmiştir.

Durum çalışması, nitel veri toplama araçlarından döküman analizi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada uluslararası sosyal hizmet ve maneviyat ile ilgili literatür ve uygulama modelleri detaylı bir şekilde incelenerek, manevi değerlendirme yöntemlerine dair uluslararası literatür taranmıştır. Araştırmadaki veriler döküman analizi yöntemi ile toplanmıştır. Veriler literatürdeki teori ve uygulamalara bakılarak yorumlanmıştır.

3. Bulgular: Manevi Değerlendirme Yöntemleri

Literatürde manevi değerlendirme yöntemleri; açık manevi değerlendirme, örtük manevi değerlendirme, kapsamlı değerlendirme ve endirekt/dolaylı değerlendirme şeklinde yer almaktadır (Walker, Gorsuch & Tan, 2004, s.69-80).

Terapistler/sosyal çalışmacılar, maneviyatı ve dini inançları danışma sürecine dâhil etme konusunda farklı yöntemler önermişlerdir (Walker et al., 2004, s.69). Danışma/hizmet alım süreçlerinde kullanılacak çeşitli değerlendirme modelleri (açık, örtük vb.) vardır.

3.1. Açık/Kısa Manevi Değerlendirme

Açık/kısa manevi değerlendirmede (brief spiritual assessment), müracaatçının manevi durumu direkt olarak değerlendirilir. Açık manevi değerlendirme, müracaatçının ruhsal ve dini konularla ilgili olduğu düşünüldüğünde yapılmaktadır. HOPE ölçeği açık manevi değerlendirmede kullanılabilir (Opatrny, 2021, s.150).

Maneviyatın hizmet sunumuna uygun olup olmadığını değerlendirmek için, hizmet alımına başvuran müracaatçılara açık/kısa değerlendirme uygulanır. Açık/kısa değerlendirme, daha büyük bir biyo-psiko-sosyal değerlendirmenin bir parçası olarak gerçekleştirilir. Bu değerlendirme sürecinde müracaatçının manevi yönleri, manevi kaynakları genel olarak araştırılır (Hodge, 2015/3, s.39). Açık/kısa değerlendirme, danışma sürecinde manevi ve dini konulara doğrudan ya da sistematik olarak yaklaşmayı ve dua, kutsal kitap ya da kutsal metinler gibi manevi kaynakları kullanmayı ifade eder (Walker et al., 2004).

Açık manevi değerlendirmede; FICA modeli (Puchalski, 2001), HOPE modeli (Anandarahah & Hight, 2001) ve ICARING Kısa Değerlendirme modeli kullanılır (Canda & Furman, 2010; Hodge, 2004; Pargament & Krumrei, 2009). Bunun yanı sıra; meditasyon, tefekkür, rüya yorumu, açık manevi değerlendirme örneklerindedir (Bedri, 2012, s.65; Good, 2010, s.17; Walker et al., 2004).

3.2. Örtük Manevi Değerlendirme

Örtük manevi değerlendirmeler (implicit spiritual assessment), manevi değerlendirmeye alternatif bir yaklaşım sağlamak için geliştirilmiştir. Geleneksel değerlendirme yöntemleri, müracaatçıların genellikle maneviyat veya din hakkında rahatça konuştukları varsayımına dayanmaktadır. Buna göre bu tür yaklaşımlar, manevi dilden rahatsız olan veya maneviyat hakkında konuşmaktan çekinen müracaatçılar için etkisiz olabilir (Hodge, 2015/10, ss.1-2).

Örtük değerlendirme, varoluş odaklı sorularla yönlendirilir. Bu maddeler maneviyattan veya dinden bahsetmez; dua, meditasyon veya çeşitli dini geleneklerle ilişkili diğer kavramlara atıfta bulunmaz. Örtük manevi değerlendirme, daha ziyade aşkın bir boyutu gösteren, varoluşsal veya psiko-manevi bir dil kullanarak yapılmaktadır (Hodge, 2015/10, s.3-4). Örtük manevi değerlendirmede odaklanılan kavramlar; genellikle anlam, tutku, amaç vb. kavramlardır. Bunlar ve diğer benzer kavramlar, manevi konsept içerisinde yaygın olarak kullanılmaktadır (Swinton, 2010, ss.17-35).

Örtük manevi değerlendirmelerin farkı, müracaatçıların klinik olarak bilgilerini ortaya çıkarmada daha fazla yardımcı olmasıdır. Örtük değerlendirmeler, etkili hizmet sunumu için kritik olabilecek, açık manevi değerlendirmede (brief spiritual assessment) göz ardı edilebilecek bireyin deneyimlerinin boyutlarını belirlemek ve onları işlevsel hale getirmek için etkili bir yöntem sağlamaktadır (Hodge, 2015/10, s.5). Örtük manevi değerlendirmeden yararlanabilecek olan müracaatçılar/müracaatçılar, uygulayıcının manevi yeterliliği konusunda tereddüt yaşayan ve açık manevi değerlendirmeyi kendi gerçekliklerine uygun görmeyenler, olarak tanımlanmıştır (Hodge, 2015/10, s.6).

Bu kategorideki müracaatçılar için, tipik manevi terminoloji, yaşadıkları deneyimlerden ilgisizdir. Maneviyat ve ilgili terimler kültürel olarak yabancı bir dil veya uzun zaman önce terk edilmiş bir kültürün eserleri gibi görünebilir. Manevi konuları açık bir şekilde konuşmaktan rahatsız olan müracaatçılar için, örtük değerlendirme en elverişli olanıdır. Bu gibi durumlarda

örtük manevi değerlendirme, müracaatçıların yaşamlarında aşkın olanın, kutsalın rolünü belirlemek için kültürel olarak uygun bir yöntemdir (Hodge, 2015/10, ss.19-20).

Örtük manevi değerlendirme yaparken, müracaatçıyla yapılan konuşma esnasındaki değişikliklere yönelik uygulayıcıların manevi radarı (spiritual radar) tetikte olmalıdır (Griffith & Griffith, 2002, s.50). Nitekim görüşme sırasında farklı bir duygunun ortaya çıkması, müracaatçı için manevi anlamda önemli bir noktaya işaret edildiğini gösterebilir. Örneğin; görüşme sırasında gözlerdeki bir ışıltı veya gülümseme, uygulayıcı açısından manevi olarak önem taşıyan bir durumun varlığına işaret edebilir (Hodge, 2015/10, s.27). Bu şekilde bakıldığında, örtük manevi değerlendirmede, uygulayıcı manevi bir radar gözüyle müracaatçıya yaklaşarak, müracaatçının farkında olmadan verdiği duygusal tepkileri ve duygulanımındaki ifadeleri yoluyla hangi konularda hassas olduğuna, onun için 'kutsal olanın 'ne olduğuna dair bilgi toplayabilir ve bunları ihtiyaca göre değerlendirebilir.

Manevi değerlendirmede en az müdahaleci yaklaşım, örtük manevi değerlendirmedir. Bu değerlendirmede, din ve maneviyat hakkında açıkça konuşmadan, müracaatçı ile manevi açıdan duyarlı bir ilişki geliştirilir. Örtük manevi değerlendirme yaparken ve diğer manevi değerlendirmelerde, müracaatçıya yönelik tavırlar, giysiler, ofisteki süslemeler ve kelime seçimleri, müracaatçının bize yönelik algısında da mutlaka etkili olacaktır (Canda & Furman, 2010, ss.264-265)

Örtük manevi değerlendirme, günlük dilin kullanılması yoluyla din ve maneviyatla ilgili temalara değinen açık uçlu sorularla kolaylaştırılabilir. Müracaatçının maneviyat geçmişini değerlendiren sorular, 'örtük manevi değerlendirme kutusu' şeklinde adlandırılmıştır. Müracaatçıların yanıtları, açık bir manevi değerlendirmeye doğru ilerleyip ilerlenmeyeceğine dair ipuçları verecektir. Örtük manevi değerlendirmede ilk sorular, müracaatçının maneviyat geçmişini değerlendirmeye yöneliktir (Canda & Furman, 2010, ss.264-265).

3.2.1. Örtük Manevi Değerlendirme Kutusu

Hodge'un (2015) "Örtük Manevi Değerlendirme Kutusu"nda aşağıdaki sorular yer almaktadır.

Örtük Manevi Değerlendirme Kutusunda bulunması gereken sorular şunlardır:

Maneviyat Geçmişi Soruları:

1. Büyürken size sevinç veren neydi?
2. Sizi en mutlu eden şey neydi?
3. Gençlik yıllarınızı düşündüğünüzde, size anlam duygusu veren şeyler nelerdi? Amaç edinmenizi sağlayan şeyler nelerdi? Geleceğe dair size umut veren şeyler nelerdi?
4. Büyürken yaşadığımız hangi deneyimler göze çarpıyordu?
5. Zorlu durumlarla nasıl başa çıktınız?
6. Hayatınız boyunca hangi başarılarından özellikle gurur duyuyorsunuz?

Müracaatçının mevcut maneviyatını değerlendiren sorular ise şu şekildedir:

Mevcut Maneviyat: Kutsalın Kavramsallaştırılmasına dair sorular:

1. Size kim ve/ya ne umut verir?
2. Hayatınıza bir amaç ve/ya anlam duygusu veren nedir/kimdir?
3. Nerede bir huzur veya ilham bulursunuz?
4. Hayatta en çok kime/neye güvenirsiniz?
5. Ne için derinden minnettar olursun?
6. Kime/neye en çok bağlısınız?

7. Kime/neye sevginizi özgürce ifade edersiniz?
8. Durumunuzu en iyi kim anlar?
9. Hayatta en çok tutku duyduğunuz şeyler nelerdir?
10. Sizde büyük umutsuzluğa/acıya neler sebep olur?

Maneviyatın İfadesi ve Deneyimine dair sorular:

1. En son ne zaman kendinizi en güçlü ve derinden canlı hissettiniz?
2. Huzuru nerde bulursunuz?
3. Varlığınızın en derinlerinde, sizi besleyen ya da güçlendiren şey nedir?
4. Sizi aşağı çeken ve cesaretinizi kıran şey nedir?
5. Ruhunuzu besleyen şey nedir?
6. Maneviyatınızı besleyen şey nedir?
7. Kendinizi en çok farkında ve odaklanmış hissetmenize ne yardımcı olur?
8. Hayatınızda en derin anlam duygusu sağlayan deneyimler hangileridir?
9. Elinizde sihirli bir değnek olsaydı, hayatınızı daha anlamlı hale getirmek için neyi değiştirirdiniz?
10. Hangi ritüeller/pratikler (örn. dini ibadetler) sizin için önemlidir?
11. Son zamanlarda kazandığınız yeni içgörü (ruhsal olarak) deneyimlerinizi anlatabilir misiniz? (örn. 'işte bu 'dediğiniz yerler)
12. Özel günleri/başarıları nasıl kutlarsınız?
13. Hayatınızda ne zaman affedilmeyi deneyimlediniz?
14. En derin pişmanlıklarınız nelerdir? (Hodge, 2015/10, s.33)

Manevi Yeterliliğe dair sorular:

1. Dertlerinizin ortasında sizi ayakta tutan nedir?
2. Zor zamanlardan veya yaşamsal krizlerden geçerken size ne yardımcı olur?
3. İlerlemeye devam etmek için, hangi güç kaynaklarından yararlanırsınız?
4. Korktuğunuzda ya da acı çektiğinizde nasıl teselli/ferahlık bulursunuz?
5. Zor durumlar hayatınızı nasıl daha iyi hale getirir? ya da daha kötü hale getirir?
6. Size her gün yaşama gücü veren şey nedir?
7. Hayatınızda neleri bırakabilmeyi isterdiniz?
8. Size 'keşke hiç bilmeseydim 'dedirten deneyim, ne düşündürdü?
9. Kendinizde keşfettiğiniz, en rahatsız edici bulduğunuz şey nedir?

Manevi Çevre'ye dair sorular:

1. Durumunuzu/halinizi gerçekten kim anlar?
2. Zor zamanlarda sizi kim destekler? Nasıl destekler?
3. Zor zamanlarda sizi kim desteklemez? Nasıl desteklemez?

Geleceğe, Yaşamdaki Anlam ve Amaca Yönelik sorular:

1. Hayatınızda ne için çabalyorsunuz?
2. Yaşamak için bir yılınız kalsaydı, başarmak isteyeceğiniz en önemli şeyler neler olurdu?
3. Gelecek için hedefleriniz nelerdir?
4. Bu dünyada olmanız, sizin için neden önemlidir?
5. Yaşamınızdan geriye hangi mirası bırakmak isterdiniz?
6. Bu dünyadan gittiğinizde, insanların sizi nasıl hatırlamasını isterdiniz? (Hodge, 2015/10, ss.32-36).

Son soru seti, müracaatçının geleceğindeki kutsal olanın rolünü keşfetmeye dairdir. Müracaatçının geçmiş ve şimdiki inançları mevcut maneviyatlarını şekillendirebildiği gibi, gelecekle ilgili inançlarını da mevcut davranışları şekillendirebilir. Buna göre, müracaatçının gelecek planları, hedefleri, hayalleri ve beklentilerinin keşfedilmesi önem arz edebilir.

Örtük bir değerlendirmede sorular seçilir, uyarlanır ve müracaatçının anlatıları dahilinde klinik değerlendirmeye entegre edilir. Şüphesiz örtük değerlendirme yaparken, kutsal olanı öneren dili dinlemek, müracaatçının duygusal değişimlerine katılmak ve örtük manevi soruları sohbetle dahil etmek, bireyden bireye değişen karmaşık, çok düzeyli bir süreç de oluşturmaktadır (Hodge, 2015/10, s.40).

Uygulayıcıların, müracaatçıların değer sistemleriyle daha uyumlu bir yaklaşımla daha iyi hizmet sunabileceği düşünülmektedir (Hodge, 2015/10, s.57). Bu açıdan yukarıdaki manevi değerlendirme yöntemlerinin, müracaatçının ihtiyaç ve değerleriyle paralel bir biçimde uygulanabilirliği önemlidir.

3.3. Kapsamlı Değerlendirme

Açık/kısa manevi değerlendirme ve örtük manevi değerlendirmeden sonra, hepsini içinde barındıran bir diğer değerlendirme çeşidi de, kapsamlı değerlendirmedir (comprehensive-explicit assessment). Örtük değerlendirmede olduğu gibi, maneviyatlarını ortaya koymaktan çekinen müracaatçılar ve kendilerini seküler olarak tanımlayan müracaatçılar için de, maneviyatın rolünü tam olarak anlamak için kapsamlı değerlendirme yöntemi yararlıdır (Hodge, 2015/10, s.38).

Hodge, kapsamlı değerlendirmeyi; örtük ve açık manevi değerlendirmeleri birleşik kavramsal çerçeveye entegre eden bir model olarak tanımlamaktadır. Kapsamlı değerlendirmede müracaatçının maneviyatına saygı duyan, özen gösteren, manevi olarak empatik (spiritually empathetic environment) bir ortam yaratılması, değerlendirmenin ana temasıdır (Hodge, 2015/10, s.33). Manevi olarak empatik bir ortamda müracaatçıya bu yaklaşımın daha yararlı olacağı savunulmaktadır. Buna göre kapsamlı değerlendirmenin başarısı, müracaatçıların ihtiyaçlarının ve çıkarlarının ayrıcalıklı olduğu destekleyici bir atmosferin yaratılmasına bağlıdır.

Kapsamlı değerlendirmede değerlendirme süreci, maneviyatı açık bir şekilde araştıran kısa bir değerlendirme ile başlar (Mutter & Neves, 2010, s.166). Kısa değerlendirme sonucunda, müracaatçının manevi hizmet sunumu ile ilgili olmadığı görülürse, uygulayıcılar manevi radarlarını örtük değerlendirme için kullanırlar. Böylece müracaatçının görüşmede kullandığı dil ve duyguları izlenir (Hodge, 2015/10, s.33). Açık değerlendirme ve gerekiyorsa örtük değerlendirmeden sonra, müracaatçının yaşamının çeşitli noktalarında, aşkın anlam, umut ve amaç kaynaklarını ortaya çıkaran olayları tasvir edebilmek için, eko-harita, kapsamlı değerlendirme kapsamında kullanılabilir. Bunun yanında yaşam haritaları da gerekli durumlarda eklenebilir (Hodge, 2015/10, s.35).

Kapsamlı değerlendirmenin kullanılış biçimine bakıldığında, müracaatçının hayatında kutsal önemli bir yeri varsa ve bu boyutun kendisine sunulan hizmette katkı sağlayacağına inanılıyorsa uygulanmaktadır (Hodge, 2015/10, ss.33-34).

Kapsamlı değerlendirme ve örtük değerlendirmede de kullanılan her iki kriterin; a) kutsal müracaatçının hayatında önemli bir rol oynuyorsa ve b) hizmet sunumunda maneviyata gereksinim var olduğu gözleniyorsa, kapsamlı değerlendirme müracaatçıların manevi anlayışını ortaya çıkarmak için verimli bir şekilde kullanılabilir (Hodge, 2015/10, s.34).

Kapsamlı değerlendirmede; manevi tarih, manevi yaşam haritası, manevi genogram, manevi ekoharita ve manevi ekogram kullanılabilir (Hodge & Reynolds, 2018: 82). Bunu yaparken müracaatçıya hangi yöntemin ne için kullanıldığı, örneğin; kapsamlı bir değerlendirmeye geçişin gerekçesi ve amacı da dikkatli bir şekilde izah edilmelidir. Müracaatçıyla sosyal çalışmacı arasındaki güvenin sağlanması için, bu oldukça önemlidir (Hodge, 2015/10, s.34).

Görüşmeler sırasında manevi dil kullanmaktan rahatsız olan müracaatçılarda, kapsamlı değerlendirme kapsamında manevi yaşam haritaları oluşturulabilir veya güçlendiren manevi kaynakları öğrenebilmek için ekoharitalar çizilebilir (Hodge, 2015/10, s.35). Manevi genogram ve manevi ekogramlar da, maneviyatı değerlendirmede kapsamlı değerlendirme kapsamında kullanılabilir (Hodge, 2015/10, s.37). Bu noktada müracaatçının ihtiyacına bağlı olarak, örtük veya açık bir değerlendirme, kapsamlı değerlendirme içerisinde değerlendirilebilir.

Manevi değerlendirme yaklaşımları birlikte değerlendirildiğinde, hepsinin ayrı ve bir arada farklı avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Canda ve Furman'a göre, manevi genogramlar ve ekogramlar gibi açık manevi değerlendirme yaklaşımları birçok müracaatçı için uygundur (Canda & Furman, 2010, s.233). Pargament'e göre ise, tamamen sözlü veya şekilsel biçimlerde ifade edilen örtük değerlendirme yaklaşımları (örtük manevi hikâye, örtük manevi yaşam haritası veya örtük manevi ekoharita) daha iyi hizmet vermektedir (Pargament, 2007, s.201). Hodge'a göre ise yukarıda zikredilen kavramsal manevi değerlendirme araç kutuları, müracaatçıya verilecek hizmet sunumunu en iyi şekilde sağlamak için gerekli seçenek ve esnekliği sağlaması yönüyle önem taşımaktadır (Hodge, 2015/10, s.39). Kapsamlı değerlendirme yöntemleriyle, müracaatçıya en uygun olacak karma bir yaklaşım geliştirmek mümkündür.

Değerlendirme çeşitlerini inceledikten sonra, uygulayıcıların hangi manevi değerlendirme yöntemini seçeceği de önemli bir sorudur. Bunun yanında uygulayıcıların belirli bir durumda hangi kapsamlı yaklaşımın kullanılacağına karar verebilme durumu da önemlidir.

Hodge'a göre müracaatçıların dünya görüşünü bilmek, manevi yeterlilik açısından en az diğer faktörler kadar önemlidir. Değerlendirme sürecini olumsuz etkileyebilecek fenomenler; manevi kontrtransferansdan (terapistin kendi manevi duygularını, iç çatışmalarını müracaatçıya karşı aktarması) kaynaklanan önyargılar ve yanlış manevi yönlendirmeler olabilir (Hodge, 2015/11, ss.1-2).

3.4. Endirekt/Dolaylı Değerlendirme

Manevi değerlendirmede kullanılacak yöntemlerden biri, dolaylı değerlendirmedir. Dolaylı değerlendirme (indirect assessment); kapsamlı, bütünsel bir manevi değerlendirme için, müracaatçının kendine özgü inanç sisteminin birçok yönden ele alınmasını sağlar.

Dolaylı değerlendirmede, müracaatçı tüm boyutlarıyla birlikte değerlendirilir ve bu değerlendirme; doğrudan görüşmeyi güçlendirmeye yönelik hizmet eden müracaatçının biyolojik, ailevi, kültürel, somatik ve politik geçmişini içerir (Faiver et al., 2001; Cashwell & Young, 2011, s.156). Dolaylı değerlendirme, müracaatçının manevi inançları ve davranışları hakkında konuşmayı veya mevcut ve geçmiş kayıtları incelemeyi (sabıka kaydı, okul, tıbbi, askeri kayıtlar vs.) içerebilir. Dolaylı kaynaklar, müracaatçının farkında olmadığı veya ifade etmek istemediği önemli konuları belirler (Juhnke, 1995, s.4).

Danışmanlık alan birey, manevi inançlarını, kaynaklarını veya deneyimlerini ifade edemediğinde (örn. çocuklar, kronik hastalıkları olan bireyler veya kriz yaşayanlar), danışmanlar dolaylı değerlendirme yöntemlerini kullanarak danışanları hakkında detaylı bilgi sahibi olabilirler ve kullanacakları terapötik yöntemler hakkında fikir edinebilirler. Dolaylı değerlendirmeler değerli bilgiler edinmeyi sağlasa da, bu bilgiler müracaatçı onayı dahil olmak üzere etik bir çerçevede toplanmalıdır (Cashwell & Young, 2011, s.155).

4. Sosyal Hizmette Manevi Değerlendirme Ölçekleri

Ülkemizdeki akademik çalışmalar incelendiğinde, sosyal hizmet, maneviyat, manevi bakım ve manevi destek gibi alanlarda on farklı ölçek kullanıldığı görülmüştür. Bu ölçeklerin, manevi değerlendirme kapsamında gerekli durumlarda kullanılabileceği söylenebilir.

Manevi Değerlendirmede Kullanılan Türkçe'ye Uyarlanan Uluslararası Ölçekler;

1. Maneviyat ve Manevi Bakım Ölçeği (Spirituality and Spiritual Care Rating Scale)

Maneviyat ve Manevi Bakım Ölçeği (MMBÖ) (Spirituality and Spiritual Care Rating Scale): McSherry, Draper ve Kendrick (2002, s.723) tarafından geliştirilen bu ölçeğin Türkiye'deki geçerlik güvenilirlik çalışmaları Ergül ve Bayık (2007, ss.75-87) tarafından yapılmıştır. 17 maddeden oluşan bu ölçek, maneviyat ve manevi bakım, dindarlık ve bireysel bakım olmak üzere üç boyutludur. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 17, en yüksek puan 85'tir. Toplam puanın yüksek olması maneviyat ve manevi bakım kavramlarının algılanma düzeyinin iyi olduğunu göstermektedir.

2. Manevi Bakım Yeterlilik Ölçeği (Spiritual Care-Competence Scale)

Manevi Bakım Yeterlilik Ölçeği (MBYÖ) (Spiritual Care-Competence Scale): Leeuwen ve diğerleri (2009, ss.2857-2869) tarafından geliştirilen bu ölçek manevi bakımı değerlendirme ve uygulama, manevi bakım kalitesini profesyonelleştirme ve geliştirme, kişisel destek ve hasta rehberliği, profesyonellere yönlendirme, hastanın maneviyatına yönelik tutumlar ve iletişim olmak üzere beş boyut, 27 maddeden oluşmaktadır. Türkiye için geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları, Dağhan ve diğerleri (2018, ss.14-27) tarafından yapılmıştır.

3. Manevi Bakım Verme Ölçeği (Spiritual Care-Giving Scale)

Manevi Bakım-Verme Ölçeği (MBVÖ) (Spiritual Care-Giving Scale): Tiew ve Creedy (2012, ss.682-690) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkiye için geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Çoban, Şirin ve Yurttaş (2017, ss.63-73) tarafından yapılmıştır. 35 maddelik bu ölçek; manevi bakımın genel özellikleri, maneviyata bakış açısı, manevi bakımı tanımlama, manevi bakım uygulamaları ve manevi bakım tutumları olmak üzere 5 boyuttan oluşmaktadır.

4. Hastaların Manevi İhtiyaçlarını Değerlendirme Ölçeği (Patients' Spiritual Needs Assessment Scale)

Hastaların Manevi İhtiyaçlarını Değerlendirme Ölçeği (Patients' Spiritual Needs Assessment Scale): Galek ve diğerleri (2005, ss.62-69) tarafından geliştirilen bu ölçek 24 maddeden oluşur. Türkiye için geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Dedeli ve arkadaşları (2015, ss.103-113) tarafından yapılan bu ölçeğin; kutsallık, güzelliği idrak etme, anlam ve amaç, sevgi ve ait olma, ölüm ve çözümlenme, olumluluk/şükür/umut ve barış olmak üzere 6 alt boyutu bulunmaktadır.

5. Manevi Bakım Algıları ve Uygulamaları Ölçeği (Spiritual Care Perceptions and Practices Scale)

Manevi Bakım Algıları ve Uygulamaları Ölçeği (Spiritual Care Perceptions and Practices Scale): Chan ve diğerleri (2006, ss.139-150) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkiye için geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Turan ve Karamanoğlu (2013, ss.70-78) tarafından yapılmıştır. 12 maddeden oluşan bu ölçeğin, hemşirelerin manevi bakıma yönelik algıları ve hemşirelerin manevi bakım uygulamaları olmak üzere iki alt boyutu vardır.

Manevi Değerlendirmede Kullanılan Yerli Ölçekler;

Literatürde kullanılan yerli ölçeklere ilişkin detaylı bilgiler ise şu şekildedir:

1. Manevi Destek Algısı Ölçeği (MDA)

Yataklı tedavi kurumlarında görev yapan doktor, ebe ve hemşirelere yönelik olarak Kavas ve Kavas (2014, ss.905-915) tarafından geliştirilen bu ölçek, 16 maddeden oluşur.

2. Manevi Yönelim Ölçeği

Kasapoğlu (2015, ss.51-68) tarafından geliştirilen bu ölçek, tek boyuttan ve 16 maddeden oluşmaktadır.

3. Manevi Bakım Gereksinim Ölçeği

Onkoloji hastalarının manevi bakım gereksinimlerini belirlemek amacıyla Otuzoğlu (2017, s.7) tarafından geliştirilen 24 maddelik bu ölçek; inanç ve manevî uygulamalar, yaşamın sonuna kadar huzur ve güven içinde olma, yakınların sevgi ve desteği ile sağlığı konusunda bilgilendirilme olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır.

4. Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü Ölçeği

Apak'ın (2018) 'SHUDMR Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması' ile, Sheridan (2000) tarafından geliştirilen Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü (SHUDMR) Ölçeği, Türkçe'ye uyarlanarak sosyal hizmet uygulamalarında kullanılabilirliği sağlanmıştır. SHUDMR ölçeğinin, sosyal hizmet bölümü, sosyal çalışmacılar ve sosyal hizmet akademisyenlerinin sosyal hizmet uygulamasında maneviyat ve dinin rolüne yönelik tutumlarının belirlenmesinde kullanılması önerilmektedir (Apak, 2018, s.1900).

5. Maneviyat Ölçeği

Son olarak Şirin'in (2018) "Maneviyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", bireylerin maneviyatının çeşitli boyutlarını değerlendirmektedir. 55 maddeden oluşan ölçekte; hayatın anlamını arama, ilahi (aşkın) olanla kurulan bağ, nihai gerçeği veya en yüksek değeri arama, yaratılışın gizemini kavrama, Allah'a bağlanma hissi, inancın özelleştirilmesi ve evrenle bütünlük hissi gibi maneviyatın çeşitli boyutları mevcuttur.

Dağcı'nın araştırmasında, literatürde en çok hangi manevi değerlendirme ölçeklerinin kullanıldığı incelendiğinde; "Maneviyat ve Manevi Bakım Ölçeği"nin diğer ölçeklere nazaran daha çok kullanıldığı gözlenmiştir (Dağcı, 2018, ss.403-404).

Sonuç ve Öneriler

Literatür taraması neticesinde elde edilen bulgulara göre; manevi sorunları veya ihtiyaçları olan bireylere yönelik dünyada en çok kullanılan manevi değerlendirme yöntemleri; açık/kısa değerlendirme, örtük değerlendirme, kapsamlı değerlendirme ve endirekt/dolaylı değerlendirme olarak belirlenmiştir. Manevi değerlendirme yaklaşımları birlikte değerlendirildiğinde, hepsinin ayrı ve bir arada farklı avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Her birey kendi özelinde değerlendirileceğinden dolayı, sosyal hizmet uzmanı müracaatçının özelliklerine göre bunlardan birini veya birkaçını kullanabilir.

Tamamen sözlü veya şekilsel biçimlerde ifade edilen örtük değerlendirme yaklaşımları (örtük manevi hikâye, örtük manevi yaşam haritası veya örtük manevi ekoharita) müracaatçıya daha iyi hizmet verebilecek yaklaşımlardır. Diğer taraftan yukarıda zikredilen manevi değerlendirme araç kutuları, müracaatçıya verilecek hizmet sunumunu en iyi şekilde sağlamak için gerekli seçenek ve esnekliği sağlaması yönüyle önem taşımaktadır. Buna göre kapsamlı değerlendirme yöntemleriyle, danışana en uygun olan karma bir yaklaşım geliştirmek mümkündür.

Değerlendirme çeşitlerini inceledikten sonra, uygulayıcıların hangi manevi değerlendirme yöntemini seçeceği de önemli bir sorudur. Bunun yanında uygulayıcıların belirli bir durumda hangi kapsamlı yaklaşımın kullanılacağına karar verebilme durumu da önemlidir.

Manevi ihtiyaçları ve sorunları olan bireylere yönelik multidisipliner bir yaklaşımla ve holistik bir bakış açısı ile yeni sosyal hizmet müdahale yöntemleri ve tekniklerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Buna uygun olarak akademik ve uygulama birimlerinin oluşturulması, birey, aile, toplum ve toplulukların refahına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Anandarajah, G. & Hight, E. (2001). Spirituality and medical practice: Using the HOPE questions as a practical tool for spiritual assessment. *American Family Physician*, 63(1): 81–88.
- Apak, H. (2018). Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü (SHUDMR) Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(3): 1889-1903.
- Baldwin, C. (1991). *Life's companion: Journal writing as a spiritual quest*. New York: Bantam Books.
- Bedri, M. B. (2012). *Düşünme, gözlemden tanıklığa* (M. Çiftkaya, Çev.). İstanbul: Mahya Yayıncılık.
- Bishop, D. R. (1992). Religious values as cross-cultural issues in counseling. *Counseling and Values*, 36: 179–191.
- Bulkeley, K. (2009). Seeking patterns in dream content: A systematic approach to word searches. *Consciousness and Cognition*, 18(4): 905–916.
- Bullis, R. K. (1996). *Spirituality in Social Work Practice*. Washington, D.C.: Taylor and Francis.
- Canda, E. R. (1988). Spirituality, religious diversity, and social work practice. *Social Case-work*, 69(4): 238-247.
- Canda, E. R. & Furman, L. D. (2010). *Spiritual Diversity in Social Work Practice* (2nd ed.). New York: Oxford University Press.
- Cashwell, C. S. & Young, J. S. (2011). *Integrating Spirituality and Religion Into Counseling: a guide to competent practice* (2nd ed.). American Counseling Association.
- Chan, M. F., et al. (2006). Investigating spiritual care perceptions and practice patterns in Hong Kong nurses: Results of a cluster analysis. *Nurse Education Today*, 26: 139–150.
- Cook, C. C. H. (2004). Addiction and Spirituality. *Addiction*, 99(5): 539-551.
- Çoban, G. İ., Şirin, M. & Yurttas, A. (2017). Reliability and validity of the spiritual care-giving scale in a Turkish Population. *Journal of Religion and Health*, 56(1): 63-73.
- Dağcı, A. (2018, Kasım). 'Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinde Manevi Bakım Araştırmaları: Sistemik Bir Analiz'. 2. *Uluslararası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu*. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Dağhan, S., Kalkım, A. & Midilli, T. S. (2018). Psychometric evaluation of the Turkish form of the spiritual care competence scale. *Journal of Religion and Health*, 58(1):14-27.
- Dedeli, O., Yıldız, E. & Yuksel, S. (2015). Assessing the spiritual needs and practices of oncology patients in Turkey. *Holistic Nursing Practice*, 29(2): 103-113.
- Denney, R. M., Aten, J. D. & Gingrich, F. C. (2008). Using spiritual self-disclosure in psychotherapy. *Journal of Psychology and Theology*, 36(4), 294-302.

- Eck, B. E. (2002). An Exploration of the Therapeutic Use of Spiritual Disciplines in Clinical Practice. *Journal of Psychology and Christianity*, 21(3): 266-280.
- Eigen, M. (2001). Mysticism And Psychoanalysis. *The Psychoanalytic Review*, 88(3): 455-481.
- Elkins, D. N., et al. (1988). Toward a Humanistic-Phenomenological Spirituality: Definition, Description, and Measurement. *Journal of Humanistic Psychology*, 28(5): 5-18.
- Enright, R. D. (2001). *Forgiveness a choice*. Washington, DC: APA LifeTools, American Psychological Association.
- Ergül, Ş. ve Bayık, A. (2007). “Maneviyat ve Manevi Bakım Dereceleme Ölçeği” nin Türkçe Formunun Geçerlilik ve Güvenilirliği. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 23(1): 75-87.
- Faiver, C., et al. (2001). Explorations in Counseling And Spirituality: Philosophical, Practical, and Personal Reflections. Belmont CA: Wadsworth/Thompson Learning.
- Frame, M. W. (2003). *Integrating Religion and Spirituality into Counseling: A Comprehensive Approach*. Pacific Grove, CA: Brooks/ Cole.
- Fukuyama, M. A. & Sevig, T. D. (1997). Spiritual issues in counseling: A new course. *Counselor Education and Supervision*, 36, 233–244.
- Galek, K., et al. (2005). Assessing a patient’s spiritual needs. *Holist Nurs Pract*, 19(2): 62-69.
- Gedik, M. (2021). *Ahsen Sosyal Hizmet Modeli İslâmi Sosyal Hizmet Yaklaşımı*. İstanbul: Efe Akademi.
- Gilbert, P. (2006). *Breathing Out-Breathing In, Reaching the Spirit: Social Perspectives Network*. London: SPN StudyDaypaper nine.
- Good, J. J. (2010). *Integration of spirituality and cognitive-behavioral therapy for the treatment of depression* (Unpublished Doctoral Dissertation). Philadelphia College of Osteopathic Medicine, Philadelphia.
- Griffith, J. L. & Griffith, M. E. (2002). Encountering the Sacred in Psychotherapy: How to Talk with People about Their Spiritual Lives. New York: Guilford Press.
- Hagedorn, W. B. & Hartwig Moorhead, H. J. (2011). *Counselor Self-Awareness: Exploring Attitudes, Beliefs, and Values*. In C. S. Cashwell & J. S. Young (Eds.), *Integrating Spirituality and Religion Into Counseling: A Guide to Competent Practice*, (2nd Ed.), American Counseling Association, 71-95.
- Hodge, D. R. (2001). Spiritual Assessment: A Review of Major Qualitative Methods and A New Framework for Assessing Spirituality. *Social Work*, 46(3): 203-214.
- Hodge, D. R. (2002). Working with Muslim youths: Understanding the values and beliefs of Islamic discourse. *Children & Schools*, 24(1): 6–20.
- Hodge, D. R. (2004). Why Conduct a Spiritual Assessment? A Theoretical Foundation for Assessment. *Advances In Social Work*, 5(2): 183-196.
- Hodge, D. R. (2015). *Spiritual Assessment in Social Work and Mental Health Practice*. New York, Chichester, West Sussex: Columbia University Press (e-book).
- Juhnke, G. A. (1995). *Mental health counseling assessment: Broadening one’s understanding of the client and the client presenting concerns*, 1-6. Retrieved from ERIC database. (ED388883).
- Kasapoğlu, F. (2015). Manevî yönelim ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenilirlik. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(3): 51-68.

- Kavas, E. & Kavas, N. (2014). Manevi Destek Algısı (MDA) Ölçeği: Geliştirilmesi, geçerliliği ve güvenilirliği. *Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2): 905-915.
- Keutzer, C. S. (1984). Transpersonal psychotherapy: Reflections on the genre. *Professional Psychology: Research and Practice*, 15(6): 868-883.
- Kılınçer, H. (2017). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) Üzerine: Psikoloji, İlahiyat ve Tıp Alanlarında Maneviyat ve MDR Algısı*. A. Ayten (Ed.), *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teori ve Uygulama Alanları*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 19-60.
- King, M. B. & Koenig, H. G. (2009). Conceptualizing spirituality for medical research and health service provision. *BMC Health Services Research*, 9(116): 1-7.
- Lee, M. Y., et al. (2018). *Integrative body-mind- spirit social work: an empirically based approach to assessment and treatment*. New York: Oxford University Press.
- Leeuwen, V. R., et al. (2009). The validity and reliability of an instrument to assess nursing competencies in spiritual care. *J Clin Nurs*, 18(20): 2857-2869.
- Luskin, F. (2003). *Forgive for good*. San Francisco: Harper.
- Maher, A. B. (2006). *Impact of abuse on internalized God images: Spiritual assessment and treatment using guided imagery*. In K. B. Helmeke & C. F. Sori (Eds.), *The therapist's note-book for integrating spirituality in counseling: Homework, handouts, and activities for use in psychotherapy*. Binghamton, NY: The Haworth Press, 89-112.
- Mathews, I. (2017). *Sosyal Hizmet ve Maneviyat* (N. Özmen, Çev.). İstanbul: Bilge Yayınları.
- McSherry, W., Draper, P. & Kendrick, D. (2002). The construct validity of a rating scale designed to assess spirituality and spiritual care. *International Journal of Nursing Studies*, 39(7): 723-734.
- Moadel, A. B., et al. (2007). Randomized controlled trial of yoga among a multiethnic sample of breast cancer patients: effects on quality of life. *Journal of Clinical Oncology*, 25(28): 4387-4395.
- Mutçalı, S. (2004). *Türkçe-Arapça Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Mutter, K. F. & Neves, C. M. (2010). A dialogical model for engaging spirituality in therapy. *Clinical Social Work Journal*, 38(2): 164-173.
- Mutter, K. F. & Neves, C. M. (2010). A dialogical model for engaging spirituality in therapy. *Clinical Social Work Journal*, 38(2): 164-173.
- Narayanasamy, A. (2010). *Recognising spiritual needs*. In McSherry, W. & Ross, L. (Eds.), *Spiritual Assessment in Healthcare Practice*, UK: M&K Publishing, 37-55.
- National Institute for Mental Health in England (NIMHE). (2003). *The Personality Disorder Capabilities Framework*. London, Department of Health.
- Opatrny, M. J. (2021). Spiritual assessment in social work. In Rainer B. Gehrig, M. Opatrny, N. Birher & K. Baumann (Eds.), *Spirituality, Ethics and Social Work* (1st ed.). Freiburg: FreiDoc plus, 139-155.
- Otuzoğlu, M. (2017). *Onkoloji hastalarının manevî bakım gereksinimlerini belirlemeye yönelik ölçeğin geliştirilmesi* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Pargament, K. I. (2007). *Spiritually integrated psychotherapy: Understanding and addressing the sacred*. New York: Guilford Press.

- Pargament, K. I. & Krumrei, E. J. (2009). *Clinical assessment of clients' spirituality*. In J. D. Aten & M. M. Leach (Eds.), *Spirituality and the therapeutic process: A comprehensive resource from intake to termination*, American Psychological Association, 93–120.
- Puchalski, C. M. (2001). Spirituality and Health: The Art of Compassionate Medicine. *Hospital Physician*, 37(3), 30-36.
- Puchalski, C. (2006). *A time for listening and caring: Spirituality and the care of the chronically ill and dying*. New York: Oxford University Press.
- Puchalski, C., et al. (2009). Improving the Quality of Spiritual Care as a Dimension of Palliative Care: The Report of the Consensus Conference. *Journal of Palliative Medicine*, 12(10): 885- 904.
- Redhouse, J. W. (1880). *Redhouse's Turkish Dictionary: English and Turkish, Turkish and English*. London.
- Sheridan, M. J. (2000). *The "Role of Religion and Spirituality in Practice" (RRSP) Scale: Psychometric Information And Scoring Instructions* (3rd ed). Richmond, VA: Virginia Commonwealth University.
- Swinton, J. (2010). *The meanings of spirituality: A multi-perspective approach to 'the spiritual'*. In W. McSherry & L. Ross (Eds.), *Spiritual assessment in healthcare practice*, Keswick, UK: M & K Publishing, 17-35.
- Şirin, T. (2018). "Maneviyat Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Turkish Studies Social Sciences*, 13(18), 1283-1309.
- Tarhan, N. (2012). *Mesnevi Terapi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Taylor, E. J. (2007). *What do I say? Talking with patients about spirituality*. West Conshohocken, PA: Templeton Foundation Press.
- TDK (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. <http://www.tdk.gov.tr> [01.07.2019].
- Tiew, L. H. & Creedy, D. K. (2012). Development and preliminary validation of a composite spiritual care-giving scale. *International Journal of Nursing Studies*, 49(6): 682–690.
- Tuncay, T. (2007). Kronik Hastalıklarla Başetmede Tinsellik. Ankara: *Sağlık ve Toplum*, 17(2): 13-20.
- Turan, T. & Karamanoğlu, A. Y. (2013). Determining intensive care unit nurses 'perceptions and practice levels of spiritual care in Turkey. *Nursing in Critical Care*, 18(2): 70-78.
- Vaughan, F. & Wittine, B. (1994). Psychotherapy as spiritual inquiry. *Revision*, 17(2): 42-48.
- Vaughn, M. & Swanson, K. (2006). "Any life can be fascinating:"- *Using spiritual autobiography as an adjunct to therapy*. In Helmeke, K. B. & Ford Sori, C. (Eds.), *The therapist's notebook for integrating spirituality in counseling: Homework, handouts and activities for use in psychotherapy*, Binghamton, NY: Haworth, 211-219.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. K. (2014). *Case study research: Designs and methods* (5th ed.). Los Angeles: Sage.
- Walker, D. F., Gorsuch, R. L. & Tan, S. (2004). Therapists' integration of religion and spirituality in counseling: A meta-analysis. *Counseling and Values*, 49(1): 69-80.
- Walker, S. (2010). Young people's mental health: the spiritual power of fairy stories, myths and legends. *Mental Health, Religion & Culture*, 13(1): 81–92.

Worthington, E. L. (2005). *Handbook of Forgiveness*, (1st Ed.). New York: Routledge.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Toplumsal Politika Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir. Yazarlar etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgileri (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca burada belirtmişlerdir.

Etik Kurul Adı: Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitimi Enstitüsü Etik Kurulu

Tarih: 30.09.2020

No: 2020/09